

Törnsångarklipp vid Tchadsjön

– lyckad ringmärkningsstart i april

TEXT: CHRISTIAN HJORT
& ULF OTTOSSON

BUSKARNA FULLA AV TÖRNSÅNGARE och ett massivt nordgående dagsträck av backsvala. Det var, i kombination med ihållande stoftfyllda ökenvindar och temperaturer kring +40°C, något av vad som mötte oss vid provstarten i april av den nya flyttfågelstationen vid Tchadsjön.

I VF 2/99 beskrevs "the Lake Chad Bird Migration Project", i vilket ingår Ottenby fågelstation från Sverige, samt nigerianska, brittiska, italienska och tyska intressenter. Efter rekognoseringar 1997 och 1998 var det i april dags att starta försöksverksamhet under vårsträcket, vid vad som tills vidare informellt kallas "the Lake Chad Bird Observatory". Stationen ligger vid Malamfatori i nordöstra Nigeria – mitt i Sahelzonen strax söder om Sahara.

Etablerandet av fågelstationen

En "startgrupp" på sju personer, med Christian Hjort (svensk projektledare), Ulf Ottosson (platschef i Malamfatori) och Jonas Waldenström (ringmärkare) som representanter för Ottenby, och med representanter för brittiska Wetland Trust och British Trust for Ornithology, samt för tyska Vogel-

warte Helgoland och den italienska ringmärkningscentralen, anlände 28 mars till Kano i norra Nigeria – den gamla knutpunkten för karavanhandeln över Sahara. Där möttes vi av vår samordnare i Nigeria, Phil Hall, med två bilar med chaufförer. Efter 600 km resa österut nådde vi Maiduguri, huvudstaden i delstaten Bornu, där vi kompletterade styrkan med en kock och tre välbeväpnade poliser. Efter en dag där och ytterligare en dags körning mot nordost, in i allt torrare terräng där de sista ca 100 km gick längs "bushtracks" mellan sanddynerna, nådde vi den gamla fiskeriforskningsstationen vid Malamfatori, belägen vid Tchadsjöns tidigare strand. Där hade under februari–mars "House no. 6" reparerats och målats, och där flyttade vi nu in. En portabel generator svarar för elektricitet, till belysning, till de svalkande roterande "Singapore fläktarna" i taket – och till datorn! Huset är dessutom byggt så att vinden, mestadels den varma nordostliga "Harmattan", kan dra rakt genom byggnaden. Det står också i viss skugga under ett antal Eucalyptus- och Neemträd. Rinnande vatten med artesiskt självtryck finns indraget, ja det finns t.o.m två halvbra spolande toaletter! M.a.o. en utmärkt plats att arbeta från när dagstemperaturen regelbundet går över +40°C.

FOTO: CHRISTIAN HJORT

Ringmärkningsstarten

Ringmärkningsstarten kom igång 1 april och "startgruppen" stannade en vecka, varunder formen för verksamheten, lämpliga fångstplatser osv., i huvudsak klargjordes. Därefter åkte den gruppen hem, lämnande herrar Ottosson och Waldenström att själva driva verksamheten under en vecka, tills två brittiska och en tysk ringmärkare anlände som förstärkning. Arbetet ägde mestadels rum på två platser samtidigt, och totalt användes 15 nät. Fångsten avslutades 26 april, då stationen stängdes för säsongen.

Denna första test av möjligheterna att arbeta gick över förväntan. Totalt ringmärktes på en knapp månad 1307 fåglar, varav 782 palearktiska flyttfåglar av 19 olika arter, bl.a. 650 törnsångare! Dessa fångades framförallt i buskage av saltbusken *Salvadora persica*, så här års fulla av bär som fåglarna äter för att lägga på sig fett inför flyttningen norrut över Sahara och Medelhavet. Medan vintervikten på törnsångare brukar ligga mellan 12–15 gram, med medelvärde kring 13 gram, låg vikterna nu inom hela skalan från 12 ända upp till över 25 gram, med medelvärdet för april på 17,5 gram. Den tyngsta törnsångaren vägde 26,9 gram; tung men inget rekord, för under de brittiska ringmärkningskam-

FOTO: CHRISTIAN HJORT

Fågelstationen (Lake Chad Bird Observatory) vid Malamfatori i nordöstligaste Nigeria. Ringmärkaren Jonas Waldenström i arbete.

FOTO: CHRISTIAN HJORT

FOTO: CHRISTIAN HJORT

En Toyota Land Cruiser används som rörligt ringmärkningslaboratorium.

panjerna vid Djoudj i norra Senegal 1987–96 fångade man törnsångare på upp till 30 gram! Snabbaste registrerade viktökningen var 0,76 gram/dag (från 17 till 24 gram på åtta dagar) och största dokumenterade viktökningarna var 6,4 gram, på nio respektive 16 dagar.

Förutom törnsångare fångades 60 backsvalar, 20 sävsångare, 11 röstjättar, 9 grönbenor och 6 gul-ärlor. Backsvalefångsten prioriterades inte denna gång. Betydligt fler fåglar kunde ringmärkts om fångsten koncentrerats till vatten. Detta är för närvarande ett problem på grund av avstånden till vatten. Av övriga palearktiska arter fångades endast ett fåtal, t.ex lövsångare och trädgårdssångare oväntat nog bara fem respektive fyra. Och inte en enda grå flugsnappare ringmärktes, fast biotoperna verkar perfekta för arten. Möjligen startar dessa arter, liksom förmodligen också grönsångare och härm-sångare, sin trans-Saharaflyttning från något sydligare områden, nere i de rikare savannerna av Sudan- och Guineatyp några hundra kilometer söderut? Att det inte heller fångades några rödstrupiga sångare eller ärtsångare, arter som övervintar i området, berodde däremot med all sannolikhet på att de redan gett sig av norrut när ringmärkningen inleddes. Deras förberedelser inför flyttningen måste man studera i februari–mars!

Många afrikanska arter

Inte mindre än 48 inhemska afrikanska arter fångades, vissa i stor mängd (t.ex sudansparv *Passer luteus*, blodnäbbsvävare *Quelea quelea* och olika *Ploceus*-vävare), men långtifrån alla ringmärktes. Här finns en stor potential för att också studera intra-afrikanska flyttningsrörelser, framförallt de arter

Bär på saltbusken *Salvadora persica*, huvudnäring för många palearktiska flyttfåglar när de lägger på fett inför vårflyttningen över Sahara och Medelhavet.

som går norrut in i Sahelzonen inför regnperioden och sedan efter häckning söderut när torrtiden sätter in.

Intressanta jämförelser kunde också göras mellan flyttande europeiska och lokala afrikanska raser av några arter. Av trädnäktergalen *Cercotrichas galactotes* fångades både den lokala rasen *C. g. minor* (6 ex.) och den större europeiska *C. g. galactotes* (1). Av eksångaren *Hippolais pallida* märktes många exemplar av den lokalt häckande småväxta rasen *H. p. laeneni* (92) – vars sång är nästan det enda man hör när middagshettan är som värst –

FOTO: JONAS WALDENSTRÖM

men endast 3 ex. av den europeiska (iberiska) rasen *H. p. opaca*.

Ny test hösten 1999 och full fart år 2000

Ytterligare en testperiod behövs, planerad till oktober–november, för att utvärdera hur fångsten bäst skall bedrivas på hösten, när *Salvadora*-buskarna inte har några bär som attraherar. Går det bra, och om säkerhetsläget i området förblir acceptabelt, kommer en fullständig vår- (februari–maj) och höstsåsong (augusti–november) att genomföras därnere år 2000.

Regnperioderna visar tendenser till att ge allt rikare nederbörd, och Tchadsjöns länge torra och med savann bevuxna norra bäcken (se bild i VF2/99) fylls snabbt. I våras stod vattnet bara 6 km från stationen, som ursprungligen byggdes vid sjöns (kring 1965) vidöppna vattenyta. Vatten i närområdet betyder naturligtvis starkt ökade fångstmöjligheter och ökad diversitet i ringmärkningen!

Intresserade ringmärkare (fria resor och vaccineringsringar, plus 100:– per dag i traktamente, vilket är mycket pengar i Nigeria) kan höra av sig till: Christian Hjort, Hessle, Munkarp, 243 91 Höör; tel. 0413-551050.

Tack till Hasselbladstiftelsen, A.P. Leventis, the Wetland Trust och övriga bidragsgivare som gjort upprustningen och provdriften av ”the Lake Chad Bird Observatory” möjlig. Lake Chad Research Institute som tillhandahållit byggnaden och varit till hjälp på många olika sätt tackas också, liksom Bornu State Police Department för hjälp med den lokala säkerheten, samt till Phil Hall och Mari Madu för deras organisatoriska insatser i Nigeria. ☐

Trädnäktergal av den flyttande nominatrasen *Cercotrichas galactotes galactotes*. De flesta trädnäktergalar som fångades tillhörde dock den lokala rasen *C. g. minor*.